

УДК 336.132.1

Сороко С. І.ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6875-7251>

заслужений економіст України, завідувач Центру наукових фінансово-економічних експертиз ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна, svetvan48@gmail.com

Козоріз Л. О.ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5153-223X>

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник Центру наукових фінансово-економічних експертиз ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна, 654luba159@ukr.net

ВИЯВЛЕННЯ ТА ОЦІНКА РИЗИКІВ У СФЕРІ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Визначено, що впровадження технологій оцінювання ризиків у діяльність закладів освіти необхідне з метою мінімізації ідентифікованих негативних впливів на забезпечення надання якісних освітніх послуг. Розглянуто загальний стан фінансування закладів освіти, ключові елементи досягнення їхніх стратегічних цілей. Обґрунтовано основні етапи формування системи виявлення та оцінювання ризиків фінансового забезпечення освітніх послуг у сфері вищої освіти. Досліджено особливості функціонування вищої школи з точки зору ризик-менеджменту, встановлено головні відмінності від корпоративного ризик-менеджменту. Запропоновано методи застосування корпоративного ризик-менеджменту щодо закладів вищої освіти та системи освіти загалом з урахуванням специфіки послуг, що надаються. Ідентифіковано ключові поточні, зокрема корупційні, ризики, які є найактуальнішими для системи вищої освіти, та проаналізовано шляхи їх попередження.

Ключові слова: фінансові ризики, освітні послуги, корупційні ризики в освіті, фінансування освіти, якість освітніх послуг.

Табл. 4 Літ. 22.

Svetlana SorokoORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6875-7251>

Honored Economist of Ukraine, SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine, svetvan48@gmail.com

Liubov KozorizORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5153-223X>

Ph. D. (Economics), SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine, 654luba159@ukr.net

IDENTIFICATION AND EVALUATION OF RISKS FOR EDUCATIONAL SERVICES WITH HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract. The introduction of risk management technologies in the activities of educational institutions is necessary in order to minimize identified negative impacts on the provision of quality educational services. The article deals with the current status of financing educational institutions. The key elements of the strategic goals of educational institutions are considered. The basic stages in the formation of the system of risk identification and evaluation in the field of higher education are substantiated. The article reveals the key features of the functioning of higher school in terms of risk management and the main differences from corporate risk management. The authors consider the methods of corporate risk management application in higher education institutions and the educational system as a whole, considering the specifics of services provided. The article identifies key current risks that are most relevant to the higher education system and analyzes ways to prevent them. The general condition of financing educational institutions in the context of risk assessment is considered. The main tendencies in the financing of higher educational institutions are revealed. The basic approaches for obtaining the accuracy of statistical data estimates in educational services provision are described. The authors identify groups of factors that need to be included in the risk assessment

© Сороко С. І., Козоріз Л. О., 2018

model in the context of the proper financial provision of educational services. In addition, the necessary steps have been taken with the introduction of effective control systems for educational institutions in terms of public risk management. It is noted that the outcome of risk identification should be a risk profile, which includes the level of influence, as well as the possibility or probability of occurrence of adverse events.

Key words: financial risks, educational services, corruption risks in education, financing of education, quality of educational services.

JEL classification: D81, G32.

Сороко С. И.

заслуженный экономист Украины, заведующая Центром научных финансово-экономических экспертиз ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

Козориз Л. А.

кандидат экономических наук, старший научный сотрудник Центра научных финансово-экономических экспертиз ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

**ВЫЯВЛЕНИЕ И ОЦЕНКА РИСКОВ В СФЕРЕ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ УЧРЕЖДЕНИЯМИ ВЫСШЕГО
ОБРАЗОВАНИЯ**

Аннотация. *Определено, что внедрение технологий оценки рисков в деятельности учреждений образования необходимо в целях минимизации идентифицированных негативных воздействий на обеспечение предоставления качественных образовательных услуг. Рассмотрены общее состояние финансирования учебных заведений, ключевые элементы достижения их стратегических целей. Обоснованы основные этапы формирования системы выявления и оценки рисков финансового обеспечения образовательных услуг в сфере высшего образования. Исследованы особенности функционирования высшей школы с точки зрения риск-менеджмента, установлены главные отличия от корпоративного риск-менеджмента. Предложены методы применения корпоративного риск-менеджмента относительно высших учебных заведений и системы образования в целом с учетом специфики услуг. Идентифицированы ключевые текущие, в частности коррупционные, риски, которые являются наиболее актуальными для системы высшего образования, и проанализированы пути их предупреждения.*

Ключевые слова: финансовые риски, образовательные услуги, коррупционные риски в образовании, финансирование образования, качество образовательных услуг.

Система вищої освіти останніми роками перебуває у стані перманентного реформування: прийнято базовий Закон України "Про освіту" від 05.09.2017 № 2145-VII [1], низку постанов Кабінету Міністрів України та інших нормативних документів, спрямованих на підвищення її якості, а також забезпечення ефективного використання (оптимізацію) фінансових ресурсів держави на підготовку здобувачів. В умовах ринкової економіки гостро постає питання розуміння подвійної природи закладу вищої освіти (ЗВО): з одного боку, це соціально значущий об'єкт, який покликаний формувати для суспільства кадри необхідної кваліфікації, а з другого – суб'єкт господарювання, на якого поширюються всі економічні закони, як для будь-якого іншого учасника економічних відносин. Отже, питання виявлення та оцінки ризиків у діяльності ЗВО є складним і багатограним процесом, що має забезпечити проведення якісної реформи та сприяти визначенню оптимального фінансового

балансу між імовірними ризиками з точки зору економічної стійкості ЗВО й ризиками інвестицій, спрямованими на формування перспективних кадрів для розвитку держави.

Проблематика виявлення та оцінки ризиків, визначення їх видів і типів, а також дослідження їхнього впливу на державні фінанси, розкривається у працях вітчизняних науковців, зокрема Т. І. Єфименко, В. В. Вітлінського, С. С. Гасанова, О. М. Іваницької, Т. В. Кошук, І. О. Луніної та ін. [2–11], котрі значну увагу приділяють підходам до управління виявленими ризиками. Однак аналіз наукових надбань свідчить про недостатність розроблення методології виявлення та оцінювання ризиків у сфері підготовки здобувачів вищої освіти.

З огляду на зазначене, метою статті є формування підходів до виявлення та оцінювання ризиків, зокрема фінансового забезпечення, у сфері надання освітніх послуг закладами вищої освіти.

Управління ризиками є однією з високоефективних інноваційних технологій менеджменту, що вже широко використовується в приватному секторі економіки. Упровадження технологій управління ризиками в діяльність закладів освіти пов'язується з отриманням таких результатів: узгодження стратегічного планування із системою поточних цілей діяльності; досягнення синергізму в діяльності щодо об'єднання ресурсів, зусиль окремих працівників і структурних підрозділів, націлених на досягнення місії закладу; забезпечення гнучкості системи управління; передбачення негативних зовнішніх і внутрішніх впливів на діяльність ЗВО та шляхів їх мінімізації тощо.

Для системи освіти одним із компонентів внутрішнього фінансового контролю, поряд із середовищем внутрішнього контролю, обміном інформацією і комунікаціями й моніторингом, є оцінювання ризиків.

У цьому контексті ризик є складною та багатоаспектною категорією. Незважаючи на тривалий період наукового осмислення його сутності – з кінця ХІХ століття дотепер – серед дослідників немає одностайності з цього питання. До найпоширеніших визначень ризику в зарубіжних і вітчизняних публікаціях належать:

- потенційна можливість втрати, яка чисельно вимірюється;
- імовірність виникнення втрат, збитків, ненадходження запланованих доходів;
- невизначеність фінансових результатів у майбутньому;
- вартісне вираження ймовірної події, яка призводить до втрат;
- шанс несприятливого результату, небезпека, загроза втрат і пошкоджень [6].

Як бачимо, практично всі наведені визначення акцентують увагу на втра-тах, збитках, недоотриманні доходів унаслідок певних несприятливих подій, які можна чисельно виміряти. Таке розуміння сутності ризику, на наш погляд, прийнятніше для суб'єктів, що провадять комерційну діяльність, чиєю метою є отримання конкретних економічних вигід, і не повною мірою адекватне для закладів системи освіти, результати діяльності яких вкрай складно виміряти кількісно. Таким чином, під ризиками в діяльності цих закладів потрібно розуміти ймовірність виникнення певних подій, котрі можуть несприятливо вплинути на досягнення їхніх визначених цілей.

Оцінювання ризику як компонента системи державного внутрішнього фінансового контролю становить процес ідентифікації та аналізу відповідних ризиків на шляху досягнення цілей закладу, а також розроблення заходів з управління ними. Таким чином, оцінювання ризиків має здійснюватися постійно.

На кожній зі стадій оцінювання виконуються специфічні заходи, які мають бути взаємоузгодженими. Виявлення ризиків є важливим не тільки з точки зору ефективного використання ресурсів для внутрішнього фінансового контролю, а й з огляду на необхідність розподілу повноважень і відповідальності за управління цими ризиками.

Ключовими для виявлення ризиків при розробленні системи внутрішнього фінансового контролю є його узгодженість із процесом планування діяльності, а також вибір адекватних інструментів виявлення ризиків. Найчастіше як такі інструменти використовуються: 1) утворення групи працівників, які здійснюють ідентифікацію ризиків, та 2) самооцінка ризиків. Перший інструмент реалізується за принципом “згори донизу” і передбачає проведення серії інтерв’ю з ключовими посадовими особами на всіх рівнях управління та виявлення ключових напрямів політики, сфер діяльності і функцій закладу освіти, які можуть бути особливо вразливими до ризиків (включаючи ризики зловживань і корупції). Другий – побудований за принципом “знизу догори”, тобто ідентифікація ризиків проводиться на кожному рівні організаційної структури, а потім отримана інформація зводиться для всього закладу. Попри відмінність у підходах, ці інструменти не є взаємовиключними і можуть використовуватись одночасно [4].

Схильність закладів освіти до ризиків буде різнитися залежно від тих чи інших особливостей. Наприклад, допустимі фінансові втрати можуть варіювати залежно від розміру бюджету, джерел доходів (фінансування) і напрямів витрат. Визначення схильності до ризику – це також суб’єктивне питання, хоча є важливою стадією під час формування загальної стратегії управління ризиками.

Результатом проходження стадій має стати деталізований профіль ризиків закладу освіти. Розробивши цей профіль, організація може на його основі розглядати відповідні управлінські дії. Заходи з управління ризиками можна поділити на такі категорії:

- 1) передача ризику – шляхом страхування ризику;
- 2) рішення про прийняття ризику – якщо можливості вплинути на нього іншими заходами обмежені або витрати на здійснення управлінських дій перевищують потенційні втрати від впливу ризику;
- 3) зменшення ризику – активний вплив на ризик; механізми впливу на ризик є складовою внутрішньої контрольної діяльності;
- 4) зупинення діяльності, а отже, припинення впливу ризику; однак у секторі публічного управління можливості для зупинення багатьох видів діяльності обмеженіші порівняно з приватним сектором [7].

В основі підходу до виявлення ризиків має бути врахована подвійна природа надання освітніх послуг: з одного боку, це послуга, що надається на платній основі (платником може бути як держава, так і здобувач освіти), а з другого –

вид діяльності, який формує соціум, його професіональну структуру, а також створює засади для економічного зростання в майбутньому. Тому в ході оцінювання ризиків необхідно розглядати це явище у двох аспектах: 1) з точки зору якості послуги, що надається здобувачеві, та її відповідності ціні; 2) з погляду доцільності витрат суспільних ресурсів на підготовку кадрів певного профілю.

Для отримання прийнятної точності оцінок на базі певних статистичних даних слід дотримуватися таких підходів:

- Сукупність суб'єктів освіти як цілісна система. При запровадженні певної методики оцінювання слід робити її гнучкою, але універсальною, тобто придатною для застосування кожним суб'єктом вищої освіти, аби мати змогу узагальнювати зібрані дані та робити перехід від окремих елементів системи до загальної характеристики системи в цілому.
 - Урахування особливостей упорядкованої системи відносин між учасниками процесу освіти.
 - Система надання освітніх послуг. Мережа університетів має розглядатися насамперед як сервісна система, завдання якої – створення пропозиції кваліфікованих кадрів на ринку праці. При цьому варто врахувати особливості українського ринку праці. Зокрема, існує суттєва диспропорція між державним замовленням та можливостями працевлаштування для студентів, котрі здобули спеціальності за цим замовленням. Держзамовлення за логікою повинне узгоджуватися з дефіцитом відповідних кадрів. Фактично замість сервісної мережі ЗВО з підготовки потрібних суспільству кадрів, що відповідає таким державним замовленням, Україна перетворює університети на своєрідні соціальні заклади, які слугують “логічним продовженням шкільної освіти”. У таких умовах витрати на підготовку фахівця, котрий жодного дня після закінчення університету не працював за фахом, можна характеризувати як втрачений фінансовий ресурс, який можна було спрямувати на інші, більш значущі цілі як для держави, так і для здобувача вищої освіти.
 - Сукупність економічних процесів, пов'язаних із виробництвом та споживанням послуг освіти. Більшість університетів є доволі складними установами, що функціонують, охоплюючи ряд економічних процесів. Технологія створення освітньої послуги передбачає залучення кадрів необхідної кваліфікації, матеріально-технічної бази, розроблення методології та здійснення інших операцій, що мають досягати ефекту синергії. Ця синергія і має проявлятися у підготовці кваліфікованого фахівця.
- Отже, при оцінюванні ризиків потрібно оцінювати рівень цієї синергії.

Серед факторів, які слід включати до моделі оцінювання ризиків, у контексті належного фінансового забезпечення надання освітніх послуг можна виокремити такі групи:

- фактичні витрати університетів, що обґрунтовані об'єктивною необхідністю для надання освітніх послуг, в тому числі утримання матеріально-технічної бази;
- витрати на утримання персоналу закладів освіти (як викладацького складу, так і допоміжного персоналу), з урахуванням зростання мінімальної та середньої заробітної плати;

ФІНАНСУВАННЯ ГАЛУЗІ ОСВІТИ

- специфічні для окремих видів освітніх закладів та спеціальностей витрати, що визначаються особливими потребами освітнього процесу;
- неформальні витрати, пов'язані з корупцією, неефективним використанням коштів та іншими вадами системи освіти.

Водночас варто розуміти, що оцінка ризиків – це індикатор, який має слугувати не лише для уникнення проблем у фінансуванні (скорочення державних видатків), а й для виявлення негативних явищ у системі та пошуку шляхів оптимізації витрат. Зокрема, у вітчизняних умовах нагальними є питання переходу від моделі “соціального утримання” університетів до ринкових методів регулювання послуг з освіти, а також проблеми корупційної складової.

Розробляючи процедури оцінювання ризиків як складової системи державного внутрішнього фінансового контролю, потрібно брати до уваги розмір витрат на їх здійснення. Тобто ефект від запровадження процедур управління ризиками у вигляді зменшення потенційних втрат внаслідок настання несприятливих подій має перевищувати витрати від здійснення такої управлінської діяльності [9].

Заклади освіти є повноцінними учасниками господарської діяльності, але на практиці всі вони залежні від державного фінансування, тому в контексті оцінювання ризиків доцільно розглянути загальний стан їх фінансування (табл. 1). Ця інформація стане базисом для проведення подальших досліджень.

У номінальному вираженні видатки на освіту з її складовими мають тенденцію до зростання, що мало би позитивно впливати на розвиток закладів освіти, проте якщо враховувати інфляційний фактор, то зазначене зростання практично нівельовано.

Доцільно розглянути такий показник, як частка цих видатків у ВВП країни, що буде більш показовим із точки зору масштабу перерозподілу здійснених видатків на освіту (табл. 2).

Отримані результати свідчать про протилежну тенденцію: скорочення здійснених видатків і на освіту загалом, і на вищу освіту зокрема.

Далі розрахуємо частку складових, щоб точніше зрозуміти тенденції у фінансуванні закладів освіти (табл. 3).

Як бачимо з табл. 3, структурний аналіз вказує на те, що протягом чотирьох років фінансування освіти в загальній сумі видатків зведеного бюджету скоротилось на 4 %, у свою чергу, фінансування вищої освіти в загальній сумі

Таблиця 1

Динаміка видатків зведеного бюджету України (за функціональною класифікацією), млн грн

Код БК	Показники	2013	2014	2015	2016	2017
	Усього видатки	505 844	523 126	679 871	835 832	1 056 973
0900	Освіта всього	105 539	100 110	114 193	129 438	177 916
0940	Вища освіта	30 003	28 344	30 982	35 234	38 838
0941	ЗВО I і II рівнів акредитації	7 298	6 946	7 391	7 787	8 750
0942	ЗВО III і IV рівнів акредитації	22 705	21 398	23 591	27 446	30 088

Складено за: Звіти про виконання бюджетів України / Державна казначейська служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.

Таблиця 2

Динаміка частки видатків на освіту, % ВВП

Код БК	Показники	2013	2014	2015	2016	2017
	Усього видатки	34,52	32,96	34,19	35,07	36,34
0900	З них Освіта всього,	7,20	6,31	5,74	5,43	6,12
0940	у тому числі Вища освіта	2,05	1,79	1,56	1,48	1,34
0941	ЗВО I і II рівнів акредитації	0,50	0,44	0,37	0,33	0,30
0942	ЗВО III і IV рівнів акредитації	1,55	1,35	1,19	1,15	1,03

Розраховано та складено авторами.

Таблиця 3

Динаміка структурних показників видатків зведеного бюджету за функціональною класифікацією видатків та кредитування бюджету, %

Показники	2013	2014	2015	2016	2017
Частка видатків на освіту у видатках зведеного бюджету	20,9	19,1	16,8	15,5	16,8
Частка видатків на вищу освіту у видатках на освіту	28,4	28,3	27,1	27,2	21,8
Частка видатків на ЗВО I і II рівнів акредитації у видатках на вищу освіту	24,3	24,5	23,9	22,1	22,5
Частка видатків на ЗВО III і IV рівнів акредитації у видатках на вищу освіту	75,7	75,5	76,1	77,9	77,5

Розраховано та складено авторами.

Фінансування освіти скоротилось майже на 7 % за досліджуваний проміжок часу. Спостерігається тенденція щодо зменшення фінансування ЗВО I і II рівнів акредитації, за вказаний період його частка знизилась на 1,8 %, але це структурне зрушення компенсувалося протилежною тенденцією у фінансуванні ЗВО III і IV рівнів акредитації, яке, навпаки, зросло на 1,8 %. Це означає, що відбувся перерозподіл коштів із надання відповідних послуг закладам з вищим рівнем акредитації.

Крім того, аналізуючи дані щодо вищої освіти, наведені у статистичному збірнику Державної служби статистики України [13], можна зрозуміти причини такого спаду її фінансування (табл. 4).

На підставі наведених даних можна побачити, як невпинно скорочується кількість ЗВО як I і II, так і III і IV рівнів акредитації – через зменшення чисельності отримувачів освітніх послуг. Зокрема, кількість ЗВО I і II рівнів акредитації за 6 років знизилась на 97 одиниць, а III і IV рівнів – на 27 одиниць, тоді як за чисельністю студентів таке скорочення відбулося на 127,2 тис. та 440,3 тис. осіб відповідно. Зменшення кількості осіб – отримувачів освітніх послуг є, мабуть, найголовнішим дестабілізуючим фактором для сфери державного фінансування освіти, а отже, оцінювання ризиків повинне враховувати цей аспект, аби забезпечити належний рівень ризик-менеджменту закладів освіти.

Питання формування, а також раціонального й ефективного використання фінансових ресурсів завжди актуальне для всіх державних закладів освіти.

Динаміка ЗВО за рівнями акредитації (на початок навчального року)

Показник	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18
I–II рівнів акредитації						
Кількість ЗВО	469	458	387	371	370	372
Чисельність студентів, тис. осіб	335,8	319,6	251,3	230,1	217,3	208,6
з них:						
прийнято	96,7	90,9	69,5	63,2	60,6	59,1
випущено	89,8	88,7	79,1	73,4	68,0	61,2
III–IV рівнів акредитації						
Кількість ЗВО	316	309	277	288	287	289
Чисельність студентів, тис. осіб	1 770,3	1 673,3	1 438,0	1 375,2	1 369,4	1330,0
з них:						
прийнято	331,2	337,4	292,0	260,0	253,2	264,4
випущено	505,4	472,0	405,4	374,0	318,7	360,0

Складено за даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua/>).

Запровадження системи заходів щодо суворої економії коштів передбачає розроблення адекватної системи ефективного контролю за витратами всіх бюджетних установ. Зазначені ризики тісно пов'язані між собою, оскільки ризик недостатнього бюджетного фінансування можна компенсувати за рахунок механізмів залучення коштів партнерів.

Державне управління ризиками (державний ризик-менеджмент) становить систему управління ризиками та фінансовими відносинами, що виникають у процесі цього управління, й охоплює стратегію і тактику управлінських дій.

Для оцінювання ризиків застосовують статистичні або експертні методи. Суть статистичних методів оцінювання ризику полягає у визначенні ймовірності виникнення втрат на основі статистичних даних попереднього періоду і встановленні зони ризику, коефіцієнта ризику тощо. Найчастіше як характеристику в методиках статистичної оцінки ризику використовують дисперсію та стандартне відхилення, коефіцієнт варіації.

Метод експертного оцінювання базується на проведенні опитування групи незалежних експертів як єдиного джерела інформації щодо характеристик рівня ризику або визначення впливу різних чинників на рівень ризику. Метод використовується, як правило, коли немає статистичних даних, необхідних для розрахунку відповідних показників статистичними методами або це пов'язано з оцінюванням об'єкта, що не має аналогів. У цьому разі виникає можливість використання інтуїції, життєвого і професійного досвіду учасників опитування.

Експертне оцінювання може здійснюватися як за бальною системою, так і в конкретних кількісних показниках. Метод синтезує логічні й математико-статистичні методи та процедури обробки результатів опитування групи експертів. Отримана інформація аналізується і використовується для досягнення поставленої мети. Цей метод також цілком може бути використаний

для оцінювання бюджетного ризику, однак основним обмеженням у його використанні є складність у доборі групи експертів.

Головною метою бюджетного ризик-менеджменту є виявлення (ідентифікація), оцінка та нейтралізація впливу ризиків на формування доходів бюджету та фінансування видатків за умови максимального рівня дотримання суб'єктами бюджетного процесу вимог відповідного законодавства. Останнє може бути досягнуто лише через дієве управління бюджетним процесом та забезпечення високого рівня бюджетної дисципліни [10].

Результатом виявлення ризиків має стати складений профіль ризиків, тобто загальний огляд або матриця ключових ризиків, які можуть виникнути в діяльності, що включає рівень впливу (наприклад, високий, середній, низький), а також можливість або ймовірність настання несприятливих подій [2].

Оцінка ризиків передбачає встановлення значущості ризиків і ймовірності їх настання. Для того щоб розробити заходи з управління ризиками, важливо не тільки визначити, які ризики існують, а й оцінити їх значення та ймовірність настання несприятливих подій [6]. Методики аналізу ризиків можуть бути різними, оскільки більшість ризиків складно оцінити кількісно (наприклад, ризик втрати репутації), хоча є й ризики, що піддаються кількісному діагностуванню (особливо фінансові). При оцінюванні першої групи ризиків використовується багато суб'єктивних суджень. Однак застосування системних критеріїв ранжування ризиків через створення стабільної бази для оцінки ризиків зменшує її суб'єктивність.

Однією з важливих цілей оцінки ризиків є надання інформації керівництву про сфери ризиків, де потрібно вжити заходів, та їх відносну пріоритетність [8]. Таким чином, при побудові системи державного внутрішнього фінансового контролю необхідно розробити критеріальну базу ціннісно орієнтованого управління в системі менеджменту ЗВО для групування ризиків (наприклад: несуттєві, середні, значні, високі, дуже високі ризики). Разом із тим краще, щоб таких груп було небагато, оскільки їх надто велика кількість може призвести до штучного розділення ризиків, які насправді доволі важко розрізнити.

У цьому контексті є показовим Звіт за результатами оцінки корупційних ризиків в Міністерстві освіти і науки України (далі – МОН) [14]. Напряму, у якому окреслюються наявні ризики, продиктовано державною політикою, оскільки саме корупцію визнано найбільшою загрозою для держави в цілому, у зв'язку з чим на законодавчому рівні запроваджено обов'язковий характер проведення відповідних дій.

Цей Звіт затверджено наказом МОН від 22.03.2018 № 275. За структурою він ідентифікує корупційні ризики із зазначенням джерел їх ідентифікації в діяльності Міністерства. Визначені ризики мають опис, чинники та можливі наслідки вчинення корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією. Крім того, ідентифіковані корупційні ризики розподілені за трьома рівнями ймовірності (високий, середній та низький) наслідків за вказаними критеріями. Також наведено перелік заходів щодо усунення ідентифікованих корупційних ризиків із визначеною відповідальною особою за виконання конкретного заходу, строком, ресурсами для впровадження та очікувані результати. У рамках цього дослідження ми детально

розглянемо інформацію, вказану у Звіті, з метою подальшого її врахування під час оцінювання ризиків у сфері державного фінансування освіти.

За результатами ідентифікації визначено такі можливі корупційні, нефінансові ризики в діяльності МОН:

1. Ускладнена процедура подання документів на ліцензування освітньої діяльності закладів освіти у сфері вищої та професійно-технічної освіти. Зокрема, до органу ліцензування подається ліцензійна справа обсягом понад 400 сторінок, яка опрацьовується експертами Міністерства.
2. Імовірність корупційних діянь щодо захисту дисертацій, які містять текстові запозичення без посилання на джерело. Цьому сприяє відсутність цілісної та системної бази академічних текстів, за допомогою якої можна було би перевіряти дисертації на предмет наявності текстових запозичень без посилання на джерело, а також недостатній рівень академічної доброчесності серед наукових, науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти.
3. Непрозорий розподіл стипендій на навчання за кордоном для громадян України відповідно до міжнародних договорів (відсутність достатнього правового регулювання (внутрішнього порядку МОН) щодо розподілу стипендій на навчання за кордоном відповідно до міжнародних договорів, що потенційно спричиняє ризик неправомірних дій за надання чи отримання таких стипендій).
4. Імовірність корупціогенних ризиків під час проведення експертизи проектів наукових досліджень та науково-технічних розробок через відсутність визначення умов відповідальності експертів, а також через їх роботу на безоплатній основі.
5. Корупційні ризики під час надання висновків стосовно можливості оренди державного майна, зокрема недотримання строків розгляду, що дає можливість укладення договору без згоди МОН.
6. Спільна робота близьких осіб у центральному апараті МОН, можливість у супереч заборонам, встановленим Законом України "Про запобігання корупції", наявності відносин прямого підпорядкування близьких осіб у зв'язку з виконанням повноважень працівниками центрального апарату МОН.
7. Імовірність виникнення конфлікту інтересів під час залучення працівників центрального апарату МОН до наглядових рад ЗВО.
8. Порушення вимог зовнішнього фінансового контролю в разі неподання чи несвоечасного подання декларації особи, уповноваженої на виконання функції держави чи місцевого самоврядування; неповідомлення про суттєву зміну в майновому становищі або відкриття суб'єктом декларування чи членом його сім'ї валютного рахунку в установі банку-нерезидента.
9. Неправомірне одержання подарунків.
10. Неповідомлення працівником чи кандидатом на посаду про потенційний чи реальний конфлікт інтересів, порушення обмеження щодо роботи близьких осіб.

11. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, пов'язане з недоброчесністю державних службовців.

Оцінка ймовірності виникнення корупційного ризику згідно з наведеним переліком визначалася відповідно до частоти випадків вчинення корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, з урахуванням часових меж.

Наслідки корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, оцінювалися залежно від розмірів збитків МОН, рівня відповідальності в разі вчинення працівниками того чи іншого корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, а також репутаційних втрат органу влади.

За результатами оцінки можливих наслідків корупційного чи пов'язаного з корупцією правопорушення встановлено таке.

П'ять ідентифікованих корупційних ризиків мають високий рівень ймовірності наслідків за вказаними критеріями, оскільки пов'язані з вчиненням корупційних правопорушень або пов'язаних із корупцією правопорушень, за які передбачено, у тому числі, кримінальну відповідальність. Окремі з них можуть вплинути на втрату репутації серед широких верств населення, зокрема:

- 1) ймовірність корупційних діянь щодо захисту дисертацій, що містять текстові запозичення без посилання на джерело;
- 2) непрозорий розподіл стипендій на навчання за кордоном для громадян України відповідно до міжнародних договорів;
- 3) ймовірність корупціогенних ризиків під час проведення експертизи проектів наукових досліджень та науково-технічних розробок через відсутність визначення умов відповідальності експертів, а також через їх роботу на безоплатній основі;
- 4) корупційні ризики під час надання висновків щодо можливості оренди державного майна, зокрема недотримання строків розгляду, що дає можливість укладати договір без згоди МОН;
- 5) прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Пріоритетність (ступінь) корупційних ризиків встановлювалася за їх кількісним рівнем, який визначається добутком рівня ймовірності виникнення корупційного ризику на рівень наслідку корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією.

З огляду на викладене, стає зрозуміло, що для того, аби ризик-менеджмент у сфері державного фінансування освіти був дієвим механізмом впливу на діяльність закладу освіти, необхідно створити чітке законодавче поле з урегулювання цієї проблеми. Але нині нормативно-правове забезпечення проведення заходів із ідентифікації ризиків та шляхів їх подолання перебуває в незадовільному стані.

На сьогодні лише декілька урядових постанов регламентують питання затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері освітньої діяльності, що підлягає ліцензуванню, та визначається періодичність здійснення планових заходів держав-

ного нагляду (контролю) МОН, обласними, Київською міською державними адміністраціями (постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2018 № 127) [15], а також із надання освітніх послуг у системі загальної середньої і професійно-технічної освіти з визначенням періодичності здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною інспекцією навчальних закладів (постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2011 № 311) [16].

Для механізмів моніторингу й оцінювання ризиків у сфері державного фінансування освіти слід ураховувати специфічні риси надання освітніх послуг, властиві лише цьому виду господарської діяльності, які безпосередньо впливають на функціонування закладу освіти. Так, у результаті вивчення Звіту з державного нагляду (контролю) Державної інспекції навчальних закладів України за 2016 рік [17], погодженого із Міністром освіти і науки України Л. М. Гриневич 30 грудня 2016 р., встановлено ряд відповідних ризиків.

Заходи державного нагляду (контролю) у 2016 р. та вивчення роботи управлінь освіти дали змогу виявити такі ризики:

1. Ризик порушення в організації та проведенні вступної кампанії.

Відзначена складність для сприйняття як абітурієнтом, так і навчальним закладом чинної у 2016 році формули обрання бюджетного місця.

З більшості спеціальностей ЗВО, з яких передбачалася система “широкого конкурсу”, прохідний бал був менший від загальнодержавного прохідного бала.

У переважній більшості перевірених ЗВО виявлено порушення в термінах, структурі й процедурі створення приймальних комісій та їх структурних підрозділів. Вивчення стану і повноти оприлюднення інформації з питань організації та проведення вступної кампанії ЗВО також засвідчило низку недопрацювань і невирішених проблем.

Щороку відзначаються порушення щодо формального ставлення до ведення облікової документації приймальної комісії. Аналіз протоколів її засідань показав, що у більшості перевірених ЗВО не всі питання, які підлягають обговоренню відповідно до Умов прийому, та прийняття відповідних рішень відображені в протоколах.

Суттєвою проблемою є недбале розроблення та затвердження програм вступних випробувань із загальноосвітніх предметів та фахових вступних випробувань. У 70 % перевірених ЗВО критерії оцінювання вступних випробувань відсутні або мають формальний характер.

Незважаючи на неодноразові попередження з боку МОН щодо необхідності дотримання термінів укладання та форм договорів про навчання за кошти фізичних і юридичних осіб, виявлено непоодинокі випадки порушень чинних вимог.

Такий стан справ, на думку Державної інспекції, провокує подання вступниками апеляцій на результати оцінювання вступних випробувань і створює передумови для можливих зловживань.

Значною мірою проблемні питання, виявлені перевіркою, зумовлені прогалинами організаційного забезпечення та регламенту роботи приймальних комісій, недостатністю або непрозорістю інформування вступників та їхніх батьків, несвоечасністю звернення відповідальних осіб ЗВО, на яких

покладено завдання належної організації та проведення вступної кампанії, до МОН за роз'ясненнями в разі необхідності тощо.

2. Ризик порушення структури навчального закладу та недотримання правових підстав для діяльності. Мається на увазі, що окремими ЗВО проігноровано вимогу Закону України “Про вищу освіту” [18] щодо обов’язкового приведення їхніх Статутів у відповідність до вимог закону не пізніше ніж через два роки після введення його в дію (до 6 вересня 2016 р.).

У ряді навчальних закладів контингент студентів окремих факультетів становить менше 200 осіб, що не відповідає ст. 33 Закону України “Про вищу освіту” в частині мінімальної чисельності здобувачів вищої освіти денної форми навчання (не менше 200), не звертається увага на той факт, що створення заочних факультетів прямо суперечить вказаній нормі.

У кожному другому перевіреному ЗВО незалежно від форми власності та підпорядкування кількісний та якісний склад окремих кафедр суперечить вимогам Закону України “Про вищу освіту”.

3. Ризики при формуванні контингенту. У переважній більшості перевірених ЗВО в рамках формування контингенту студентів встановлено порушення під час поновлення, переведення та відрахування, зокрема:

- поновлення та переведення за відсутності необхідного, визначеного власними вимогами пакета документів та переведення з навчання за кошти державного бюджету на навчання за кошти фізичних і юридичних осіб за пропуски навчальних занять та академічну заборгованість;
- переведення на наступний курс студентів, котрі мають академічну заборгованість і яким не визначено кінцевий термін її ліквідації. В окремих випадках академічна заборгованість становить від 20 до 26 дисциплін. За наявності академічної заборгованості за кілька років студенти переводяться на наступний курс на підставі службової записки декана факультету як такі, що виконали навчальний план відповідного курсу;
- поновлення осіб, які не відраховані з іншого ЗВО, за відсутності відповідних академічних довідок – наприклад, особу поновлено до складу студентів 1 жовтня за заявою від 6 жовтня та академічною довідкою від 8 жовтня;
- поновлення на 2-му курсі осіб, відрахованих із першого в цьому або іншому ЗВО за наявності академічної заборгованості фактично за весь перший курс, чим здобувачі вищої освіти штучно уникають повного складання ЗНО і фактично не опановують програму першого курсу.

Передбачено поновлення осіб для продовження навчання за наявності у них великої академічної різниці (її обсяг не зазначено) за умови ліквідації її на компенсаційній основі за власною заявою на ім'я ректора.

Спостерігається низьке використання ліцензованого обсягу в розрізі напрямів та спеціальностей, особливо з непрофільних напрямів, наприклад від 0 до 10 % у 90 % перевірених ЗВО (всіх ЗВО аграрного профілю, коледжах і технікумах, відокремлених структурних підрозділах ЗВО, ЗВО приватної форми власності). Це призводить до суттєвого збільшення малокомплектних навчальних груп (від однієї до п'яти осіб), що негативно впливає на забезпечення якісних освітніх послуг.

4. Ризик, пов'язаний зі змістом освіти та методичним забезпеченням.

Ключові порушення та недоліки при формуванні навчальних (робочих навчальних) планів, чим також ігноруються вимоги, визначені Законом України “Про вищу освіту” та відповідними підзаконними актами (накази МОН, зареєстровані в Міністерстві юстиції України) відбуваються в кожному третьому ЗВО.

Частка від загальної кількості кредитів ЄКТС для вибору дисциплін здобувачами вищої освіти становить 25 %. Крім того, студенти фактично позбавлені можливості здійснювати такий вибір.

Не враховано рекомендації МОН щодо розподілу навчальних дисциплін, кількості заліків і іспитів за роками навчання.

Мають місце помилки в обрахуванні кредитів (32 або 36 годин за норми в 30), невідповідність навчальних та робочих навчальних планів у кількості кредитів, відведених на вивчення дисципліни, невідповідність робочих навчальних програм робочим навчальним планам у кількості годин, видах занять, формах контролю, назвах дисциплін тощо (ст. 14 Закону України “Про вищу освіту”).

Переважає більшість робочих навчальних програм не оновлені відповідно до навчальних планів 2016/2017 навчального року. У багатьох робочих навчальних програмах немає розподілу годин за темами, переліку тем лекційних, лабораторних, практичних (семінарських) занять, критеріїв оцінювання навчальних досягнень студента, списків рекомендованої літератури та інших інформаційних джерел, містяться посилання на застарілу літературу. Значна частина робочих програм навчальних дисциплін не затверджені на засіданнях циклових комісій (кафедр), не містять підписів їх розробників.

5. Ризики, пов'язані з організацією освітнього процесу.

Протягом 2016 р. однією з ключових тем скарг і звернень громадян була інформація про наявність “мертвих душ” серед викладачів і студентів, тобто невиконання ними, відповідно, навчального навантаження та навчального плану.

У ході перевірок у більшості ЗВО засвідчено неналежний, а в окремих – незадовільний стан організації освітнього процесу, що опосередковано підтверджує думку населення. Всі виявлені факти дають підстави для сумнівів щодо можливості якісного виконання навчальних планів та програм:

- відсутність або формальний зміст Положення про організацію освітнього процесу, обов'язковість розроблення якого передбачено ст. 47 Закону України “Про вищу освіту”;
- невідповідність графіка навчального процесу та навчального плану;
- невідповідність розкладів навчальних занять та записів у журналах академічних груп за відсутності об'єктивних підстав, непрозорість складання розкладу навчальних занять;
- брак контролю за відвідуванням студентами занять; вибіркова перевірка журналів академічних груп свідчить про наявність численних пропусків занять студентами.

Недбало ведеться звітна документація підсумкового контролю. Велику кількість відомостей за результатами підсумкового контролю не закрито,

у них немає дат проведення іспиту, прізвищ членів екзаменаційної комісії та екзаменаторів, їхніх підписів, підсумку присутності та успішності студентів.

6. Ризик із кадровим забезпеченням освітнього процесу.

Наявні проблеми в організації конкурсного відбору науково-педагогічних працівників і порушення вимог Закону України “Про вищу освіту” щодо обрання науково-педагогічних працівників за конкурсом (незалежно від форми власності, статусу та підпорядкування).

Порушуються терміни оголошення конкурсу, не публікуються оголошення в газеті та не оприлюднюються на сайті ЗВО, значну кількість конкурсів щодо обрання на посади доцентів проведено на вчених радах факультетів, а не на вченій раді ЗВО.

Окремі випускові кафедри очолюють особи, науковий ступінь та вчене звання яких не відповідають профілю кафедри.

Встановлено неефективне планування педагогічного навантаження. У розрізі вимог щодо викладання не більш як п’яти дисциплін виявлено, що окремі викладачі мали від 9 до 14 дисциплін.

Системним порушенням (до 80 % перевірених ЗВО) є викладання лекційних годин асистентами та викладачами без наукового ступеня без надання дозволу вченою радою університету, що передбачено власними вимогами закладів. Аспектом цієї проблеми є керівництво випускними роботами бакалаврів та спеціалістів викладачами без наукового ступеня, вченого звання.

7. Ризик через матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу та пов’язані з ним платні послуги.

Спостерігаються окремі матеріально-технічні проблеми в орендних відносинах.

Окремими ЗВО передбачено надання платних послуг, які не регламентуються жодним чинним нормативним документом.

8. Ризик, пов’язаний з державною атестацією.

Порушуються вимоги щодо норм часу для планування та обліку навчальної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників ЗВО (наказ МОН від 07.08.2002 № 450): існує постійна практика закріплення за одним керівником дипломних проектів більш як восьми студентів на навчальний рік.

Виявлено факти ідентичності текстів дипломних робіт (академічний плагіат).

У 2017 р. подібної інформації для зіставлення з попереднім роком отримано не було, оскільки відповідно до Звіту про виконання річного плану здійснення заходів державного нагляду (контролю) [19] зазначається, що з 1 січня 2017 року набрав чинності Закон України “Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності” [20].

Статтею 2 цього Закону введено мораторій на проведення органами державного нагляду (контролю) планових заходів зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності до 31 грудня 2017 р.

Таким чином, Державна інспекція навчальних закладів України не проводила планових заходів зі здійснення державного нагляду (контролю) у 2017 р.

Подібні законодавчі ініціативи негативно впливають на проведення системної роботи, спрямованої на встановлення проблемних і ризикових факторів у функціонуванні закладів освіти.

У зв'язку з прийняттям Закону України “Про освіту” [1], який передбачає запровадження нових підходів до контролю за якістю освіти в Україні, Державну інспекцію навчальних закладів реформовано через створення Державної служби якості освіти з 1 січня 2018 р.

Аналізуючи ризики, з якими доведеться мати справу під час запровадження запланованих реформ, висвітлені у проекті Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року [21], котрий підготовлено робочою групою при МОН, можна зробити висновок, що методи та механізми моніторингу й оцінювання ризиків мають бути переосмислені з практичної точки зору: проведений аналіз стану вищої освіти засвідчує необхідність принципово нових підходів до вирішення зазначеної проблеми.

Для того щоб проаналізувати поточний стан ефективності витрат на вищу освіту та підходи до їх оцінки, необхідно розглянути приклади державного аудиту навчальних закладів, що здійснюється Рахунковою палатою України (РПУ).

Аналіз звітів РПУ стосовно ефективності використання коштів державного бюджету на освіту, спрямованих на навчання та підготовку кадрів, вказує на порушення норм та правил їх використання й відповідної неефективності щодо цього. Розглядаючи ці звіти, можна виокремити деякі специфічні порушення та виявлені проблеми з фінансування вищої освіти.

У звітах РПУ, зокрема:

- неодноразово відзначається типова проблема щодо середніх витрат, які розраховуються, виходячи з планових показників, а не реальної потреби, а також встановлюються масові факти перевищення показника фактичних середніх витрат на одного студента ЗВО порівняно з плановими середніми показниками, затвердженими у паспортах бюджетної програми (наприклад, щодо підготовки фахівців із музичної освіти визначається специфіка майбутніх кадрів у цій сфері, яка полягає в індивідуальному підході до навчання із залученням двох, а іноді й більше викладачів на одного студента. З цієї причини середні витрати на підготовку одного фахівця, затверджені в паспортах бюджетних програм, в одних навчальних музичних закладах, по факту, завищені, а в інших, навпаки, занижені, що може свідчити про недосконале планування видатків державного бюджету на музичну освіту);
- фіксується неналежний стан показників ефективності та якості, а також повна відсутність інформації про працевлаштування випускників у закладах освіти, котрі навчалися за державним замовленням; виявляються масові факти перевищення показника фактичних середніх витрат на одного студента ЗВО порівняно з плановими середніми показниками, затвердженими у паспортах бюджетної програми;
- встановлені не поодинокі факти проживання у студентських гуртожитках сторонніх осіб, не пов'язаних з отриманням освітніх послуг у таких закладах, у результаті чого бюджет втрачає частину коштів, пе-

редбачених на утримання приміщення гуртожитків, що витрачаються не за призначенням та/або використовуються з корупційною метою.

Одночасно слід згадати важливе рішення РПУ, яке певним чином узагальнює стан витрат на підготовку фахівців в Україні та констатує, що кошти на підготовку фахівців із вищою освітою за державним замовленням фактично плануються і використовуються як кошти на утримання бюджетної установи [22].

Вартість навчання у ЗВО за державним замовленням на одного здобувача вищої освіти на рік більша, ніж визначена закладом освіти вартість навчання на одного фахівця за весь строк надання освітньої послуги за рахунок платних послуг. Отже, відбувається фактичне утримання ЗВО за рахунок коштів державного бюджету, а не підготовка фахівців за державним замовленням [22].

Таким чином, на підставі аналізу звітів РПУ можна зробити висновок, що для оцінки витрат на підготовку здобувачів вищої освіти методичний підхід має обов'язково враховувати не лише певні нормативні показники (розроблені за паспортами бюджетних програм або за встановленою формулою), а й специфіку освітянської практики в Україні, наявні системні вади та інші, включаючи прогнозовані, ризики, які здатні звести нанівець будь-які формальні плани. Крім того, варто враховувати особливості підготовки окремих спеціальностей, за якими надаються освітні послуги, та передбачити можливість коригування методики відповідно до специфічного профілю витрат (як у прикладі із музичною освітою).

Водночас аналіз звітів РПУ свідчить про проблематику ефективності соціальної політики у сфері освіти. Доцільно переглянути перелік витрат, визначених постановою Кабінету Міністрів України "Про затвердження Методики розрахунку орієнтовної середньої вартості підготовки одного кваліфікованого робітника, фахівця, аспіранта, докторанта" від 20.05.2013 № 346, кількість студентів за держзамовленням із прив'язкою до реальних державних потреб у кадрах. Не менш важливим є перегляд порядку вступу до ЗВО на пільгових умовах для окремих категорій абітурієнтів із метою їх упорядкування. Право на одержання бюджетного місця має залежати насамперед від попередніх навчальних досягнень абітурієнта та/або за підсумками першого року його досягнень у ролі студента.

Отже, своєчасне виявлення та оцінка ризиків у сфері надання освітніх послуг ЗВО дадуть змогу розгорнути комплекс заходів із протидії ризикам як на макрорівні (всієї вищої школи), так і на рівні окремих закладів. При формуванні методологічних підходів до такої оцінки слід урахувувати, що сучасний ЗВО має бути конкурентоспроможним та являти собою економічно збалансовану систему з ознаками довгострокової стабільності. Крім того, є виправданим підхід щодо застосування напрацювань корпоративного ризик-менеджменту й до закладів освіти, а також до системи освіти загалом на різних рівнях (від регіонального до загальнодержавного).

Ключовим завданням вирішення перелічених питань є здійснення ментального та юридичного переходу від образу ЗВО лише як соціальної інституції до ЗВО як суб'єкта господарювання, що продукує послугу, на яку є попит

у суспільстві (з боку держави та громадян). Розглядаючи вищу школу під таким кутом зору, можна забезпечити ефективніший ризик-менеджмент.

В умовах активного реформування освіти наявність ризик-профілю закладів освіти дасть змогу контролювати ефективність упроваджуваних змін та формувати подальшу дорожню карту розбудови вищої освіти України.

Таким чином, підходи до фінансування надання освітніх послуг, що базуються на збалансованій системі управління ризиками, є шляхом до підвищення якості цих послуг, переорієнтації вищої школи на підготовку фахівців, на яких існує найбільший попит у суспільстві, а також до створення довгострокової стійкості та автономії вищої школи.

Список використаних джерел

1. Про освіту : закон України від 05.09.2017 № 2145-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. *Єфименко Т. І.* Фіскальний простір антикризового регулювання : монографія / ДННУ "Акад. фін. упр.". Київ, 2012. 332 с.
3. *Єфименко Т. І.* Фіскальний простір і стабілізація державних фінансів. *Фінанси України*. 2017. № 9. С. 7–28.
4. *Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І.* Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія. Київ : КНЕУ, 2004. 480 с.
5. *Гасанов С. С.* Фіскальні ризики та фіскальне таргетування в системі управління державними фінансами за умов інституціональної невизначеності. *Наукові праці НДФІ*. 2017. № 2. С. 5–24.
6. *Десятнюк О.* Податкові ризики: сутність та об'єктивна необхідність моніторингу. *Наука молода*. 2004. № 2. URL: http://www.library.tane.edu.ua/images/nauk_vydannya/WSueqy.pdf.
7. *Івченко І. Ю.* Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій : навч. посіб. Київ : Центр навч. л-ри, 2007. 344 с.
8. *Іваницька О. М., Кошук Т. В.* Управління фіскальними ризиками, пов'язаними з діяльністю державних підприємств в Україні. *Фінанси України*. 2017. № 2. С. 64–80.
9. *Клапків М. С.* Питання етимології економічного ризику. *Фінанси України*. 2001. № 4. С. 14–20.
10. *Луніна І. О.* Ризики довгострокової платоспроможності держави. *Фінанси України*. 2017. № 4. С. 7–20.
11. Бюджетна система : підручник / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : ЦУА ; Тернопіль : Економічна думка, 2012. 871 с.
12. Звіти про виконання бюджетів України / Державна казначейська служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.
13. Вища освіта в Україні у 2017 році : стат. зб. / Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publosvita_u.htm.
14. Про затвердження звіту за результатами оцінки корупційних ризиків в Міністерстві освіти і науки України : наказ Міністерства освіти і науки України від 22.03.2018 № 275. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-zvitu-za-rezultatami-ocinki-korupcijnih-rizikiv-v-ministerstvi-osviti-i-nauki-ukrayini>.
15. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері освітньої діяльності, що підлягає ліцензуванню, та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Міністерством освіти і науки, обласними, Київською міською

- державними адміністраціями : постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2018 № 127. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127-2018-%D0%BF>.
16. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності з надання освітніх послуг у системі загальної середньої і професійно-технічної освіти та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною інспекцією навчальних закладів : постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2011 № 311. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311-2011-%D0%BF>.
 17. Звіт про діяльність Державної інспекції навчальних закладів України за 2016 рік / Державна служба якості освіти України. URL: <http://dinz.gov.ua/index.php/uk-ua/zakhody-derzhavnoho-nahliadu-kontroliu-ta-vyvchennia/zvity/342-zvit-pro-diiialnist-derzhavnoi-inspektsii-navchalnykh-zakladiv-ukrainy-za-2016-rik-2>.
 18. Про вищу освіту : закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
 19. Звіт про виконання річного плану здійснення заходів державного нагляду (контролю) / Державна служба якості освіти України. URL: <http://dinz.gov.ua/index.php/uk-ua/zvity/493-zvit-pro-vykonannia-richnoho-planu-zdiisnennia-zakhodiv-derzhavnoho-nahliadu-kontroliu>.
 20. Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : закон України від 03.11.2016 № 1728-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1728-19>.
 21. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennia/2016/18-strategiya-reformuvannya-vishhoi-osviti-20.doc>.
 22. Про результати аналізу формування, розміщення і виконання державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою : рішення Рахункової палати від 11.08.2015 № 1-5. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN013522.html.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). *About education* (Act No. 2145-VII, September 5). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
2. Iefymenko, T. I. (2012). *Fiscal space for anti-crisis regulation*. Kyiv: SESE “The Academy of Financial Management” [in Ukrainian].
3. Iefymenko, T. I. (2017). Fiscal space and stabilization of public finance. *Finance of Ukraine*, 9, 7–28 [in Ukrainian].
4. Vitlinskiy, V. V., Velykoivanenko, H. I. (2004). *Riskology in Economics and Entrepreneurship*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
5. Gasanov, S. S. (2017). Fiscal risks and fiscal targeting in the system of public finance management under institutional uncertainty. *RFI Scientific Papers*, 2, 5–24 [in Ukrainian].
6. Desiatniuk, O. (2004). Tax risks: the essence and objective necessity of monitoring. *Science young*, 2. Retrieved from http://www.library.tane.edu.ua/images/nauk_vydannya/WSueqy.pdf [in Ukrainian].
7. Ivchenko, I. Yu. (2007). *Modeling of Economic Risks and Risks*. Kyiv: Center for Educational Literature [in Ukrainian].
8. Ivanytska, O. M., Koshchuk, T. V. (2017). Fiscal risks management related to activities of state enterprises in Ukraine. *Finance of Ukraine*, 2, 64–80 [in Ukrainian].
9. Klapkiv, M. S. (2001). Problems of economic risk ethymology. *Finance of Ukraine*, 4, 14–20 [in Ukrainian].

10. Lunina, I. O. (2017). Risks of the long-term solvency of the state. *Finance of Ukraine*, 4, 7–20 [in Ukrainian].
11. Fedosov, V. M., Yurii, S. I. (Eds.) (2012). *Budget system*. Kyiv: Center for Educational Literature; Ternopil: Economic opinion [in Ukrainian].
12. State Treasury Service of Ukraine. (n. d.). *Reports on the implementation of the budgets of Ukraine*. Retrieved from <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477> [in Ukrainian].
13. State Statistics Service of Ukraine. (2017). *Higher Education in Ukraine in 2017*. Retrieved from https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publosvita_u.htm [in Ukrainian].
14. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2018). *On approval of the report on the results of the assessment of corruption risks in the Ministry of Education and Science of Ukraine* (Order No. 275, March 22). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-zvitu-za-rezultatami-ocinki-korupcijnih-rizikiv-v-ministerstvi-osviti-i-nauki-ukrayini> [in Ukrainian].
15. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2018). *On Approval of the criteria for assessing the degree of risk from conducting business activities in the field of educational activity subject to licensing and determining the frequency of implementation of planned state supervision measures (control) by the Ministry of Education and Science, regions' and Kyiv city state administrations* (Decree No. 127, February 28). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127-2018-%D0%BF> [in Ukrainian].
16. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2011). *On approval of the criteria for assessing the risk of the implementation of economic activity on the provision of educational services in the system of general secondary and vocational education and the periodicity of the planned measures of state supervision (control) by the state inspection of educational institutions* (Decree No. 311, March 30). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311-2011-%D0%BF> [in Ukrainian].
17. State Service of Education Quality of Ukraine. (n. d.). *Report on the activities of the State Inspectorate of Educational Institutions of Ukraine for 2016*. Retrieved from <http://dinz.gov.ua/index.php/uk-ua/zakhody-derzhavnoho-nahliadu-kontroliu-ta-vyvchennia/zvity/342-zvit-pro-diialnist-derzhavnoi-inspektsii-navchalnykh-zakladiv-ukrainy-za-2016-rik-2> [in Ukrainian].
18. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). *About higher education* (Act No. 1556-VII, July 1). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page> [in Ukrainian].
19. State Service of Education Quality of Ukraine. (n. d.). *Report on implementation of the annual plan for the implementation of state supervision (control)*. Retrieved from <http://dinz.gov.ua/index.php/uk-ua/zvity/493-zvit-pro-vykonannia-richnoho-planu-zdiisnennia-zakhodiv-derzhavnoho-nahliadu-kontroliu> [in Ukrainian].
20. Verkhovna Rada of Ukraine. (2016). *About temporary peculiarities of implementation of state supervision (control) measures in the field of economic activity* (Act No. 1728-VIII, November 3). Retrieved from <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249797370> [in Ukrainian].
21. Zhylyiaiev, V., Kalashnikova, S., Kovtunets, V., Sovsun, I., Stadnyi, Ie., Talanova, Zh., Finikov, T., & Sharov, O. (n. d.). *Strategy of reforming higher education in Ukraine until 2020*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennia/2016/18-strategiya-reformuvannya-vishhoi-osviti-20.doc> [in Ukrainian].
22. Accounting Chamber of Ukraine. (2015). *On the results of the analysis of the formation, placement and execution of a state order for the training of specialists with higher education* (Decree No. 1-5, August 11). Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN013522.html [in Ukrainian].